

بررسی اثرات اجزاء مخارج عمومی بر رشد اقتصادی با تأکید بر امور و فصول بودجه دولت ایران

نصراله مقصودی

(مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر)
maghsoudikenary@yahoo.com

ترتیب بهره‌وری بنگاه‌ها از طریق ترتیبات نهادی و سیاست‌هایی که منجر به بالا بردن دانش و مهارت نیروی کار، کاهش هزینه کاربرد فناوری روز، افزایش امنیت، حفظ حقوق مالکیت و ثبت اختراعات و ... می‌شود، قابل افزایش خواهد بود و این امر موجبات رشد اقتصادی را فراهم خواهد آورد.

در این راستا مقاله حاضر به منظور پاسخگویی به این سؤال که «آیا مخارج دولت بر رشد اقتصادی تأثیر دارد یا نه؟» انجام شده است. اکثر مطالعات تجربی صورت پذیرفته از یک رهیافت رگرسیونی استفاده کرده و بعضاً دارای نتایج مختلفی بوده‌اند؛ در حالی که برخی از این نتایج نمایانگر تأثیر مثبت مخارج کل یا سطح مصرف دولت بر رشد اقتصادی بوده است، لیکن گروه وسیعی از نتایج نیز بر عدم تأثیر منفی متغیر مذکور بر رشد اقتصادی دلالت دارد. این در حالی است که ترکیب اجزاء هزینه‌های دولت با توجه به ماهیت عملکردی هر یک از آنها، بعضاً دارای تأثیر متفاوت از اثر کل مخارج دولت بر رشد اقتصادی است. به طوری که حتی با وجود تأثیر منفی مخارج کل بر رشد، مخارجی نظیر مخارج آموزشی و یا حتی مخارج نظامی

واژه‌های کلیدی: مخارج عمومی، رشد اقتصادی، بودجه ایران.

چکیده

چگونگی قرار گرفتن در مسیر رشد و توسعه اقتصادی، همواره به عنوان یکی از دغدغه‌های اساسی کشورهای در حال توسعه است، این امر منجر به انجام مطالعات نظری گسترده توسط نظریه‌پردازان رشد شده و موجبات شکل‌گیری الگوهای متعدد رشد اقتصادی گردیده است، این نظریات به طور عمده به مباحث رشد نئوکلاسیکی و رشد درون‌زا قابل تفکیک هستند. در حالی که نظریات رشد نئوکلاسیکی، تغییرات برون‌زای فناوری را عامل تعیین‌کننده رشد معرفی می‌نماید، مبانی رشد درون‌زا با تأکید بر نقش سازوکارهای درونی اقتصاد شکل گرفته‌اند. این مباحث در تبیین علل رشد، به تحلیل نقش عواملی که در قالب «ترتیبات نهادی و سیاست اقتصادی» قابل پیگیری هستند، می‌پردازند. بر این اساس بازدهی‌های مثبت ناشی از مخارجی که دولت‌ها بر روی کالاهای عمومی انجام می‌دهند، در صورت عدم وجود اثر ازدحام، می‌تواند در اختیار همه بنگاه‌ها قرار گیرد، بدین

به عنوان سهمی از محصول ناخالص داخلی، تأثیر مثبت بر رشد تولید سرانه داشته است.

۱- مقدمه

اگرچه در گذشته اهداف قابل دستیابی از اجرای سیاست‌های مبتنی بر هزینه کردن مخارج عمومی تنها ناظر بر حفظ نظام حاکمیتی کشور، برقراری نظم و عدالت و دفاع از قلمرو ملی بوده است؛ لیکن امروزه اهدافی نظیر تأمین رفاه اجتماعی، توسعه زیربنایی، تحول و ارتقاء ساختاری و زمینه‌سازی برای دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی با بهره‌گیری از هزینه‌های عمومی به اهداف نسبتاً نوظهوری تبدیل شده‌اند. بر این اساس و با عنایت به اهمیت موضوع، مطالعات گسترده‌ای در خصوص تأثیر مخارج دولت بر رشد انجام شده است. در کشور ما نیز که دولت با حضور گسترده در عرصه اقتصاد، نقش مهمی را در زمینه‌سازی برای رشد و توسعه به عهده گرفته است، موضوع کارآیی هزینه‌ها به منظور انجام بهتر وظایف محول شده برای دولت و از جمله هدف دستیابی به رشد اقتصادی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. لذا اینکه «آیا ترکیب مخارج دولت توانسته است در جهت دستیابی به رشد اقتصادی حرکت نماید یا نه؟» موضوعی است که بررسی و تحلیل روند تغییرات ترکیب اجزاء مخارج دولت و اثر آن بر روی رشد اقتصادی را ضروری می‌سازد.

با عنایت به آنکه در کشور ما نیز همانند سایر نظام‌های مختلف اقتصادی، بخش مهمی از وظایف دولت از طریق بودجه به مرحله اجرا گذاشته می‌شود، بدیهی است در صورتی که ترکیب اجزاء هزینه‌های دولت از کارآیی مطلوبی برخوردار گردد، برای دولت امکان اجرای وظایف محول شده و همچنین زمینه‌سازی برای دستیابی به رشد اقتصادی، به گونه‌ای بهتر فراهم می‌گردد. این در حالی است که از هنگامی که برای نخستین بار فعالیت‌های دولت مستند به تنظیم سندی به نام «قانون بودجه» گردید، از یک سو نوع فعالیت‌های دولت و حجم آنها با تغییرات اساسی مواجه بوده و از سوی دیگر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور با تحولات فراوانی همراه بوده است. بدین ترتیب با وجود آنکه طی سالیان گذشته، دولت همواره بودجه خود را به عنوان برنامه یک ساله به منظور تحقق اهداف برنامه‌های پنج ساله توسعه داده است، لیکن اینکه آیا ترکیب مخارج دولت توانسته است در جهت دستیابی به هدف رشد اقتصادی حرکت نماید یا خیر، موضوعی است که ضرورت بررسی و تحلیل روند تغییرات ترکیب اجزاء مخارج دولت و اثرات آن بر رشد اقتصادی کشور را ایجاب می‌نماید. لذا در این پژوهش

بر آنیم که ضمن تحلیل روند تغییرات هزینه‌های دولت و اجزاء آن طی سال‌های ۸۵-۱۳۵۸، با استفاده از مدل رشد درون‌زایی «بارو» به بررسی تأثیر اجزاء مخارج دولت (به تفکیک هر یک از اعتبارات جاری، عمرانی و اختصاصی بودجه دولت) بر رشد اقتصادی بپردازیم.

۲- مبانی نظری بحث

واژه دولت^۱ از ریشه لاتینی State به معنای ایستادن و به صورت دقیق‌تر از واژه Status به معنای وضع مستقر و پابرجا، گرفته شده است. امروزه در زبان انگلیسی، واژه شأن یا منزلت^۲ به همان معنای اصل لاتینی آن به کار می‌رود.

این مفهوم به صورت بسیار ظریفی از سطح کاربرد درباره افراد، به سطح کاربرد در مورد نهادها و قدرت سیاسی انتقال یافته است.^۳ اصطلاح حکومت^۴، یکی از معمول‌ترین مفاهیمی است که به صورت هم معنا با مفهوم دولت به کار می‌رود این اصطلاح به طور معمول در قرون میانی به معنای فرمان راندن به کار می‌رفت و خود از ریشه لاتینی Gubernation و Gubernator به معنای راندن و راننده مشتق شده بود. گویا لفظ حکومت از طریق زبان فرانسه قدیم (Government) در اوایل قرن شانزدهم وارد زبان انگلیسی شده باشد و با توجه به حوزه‌های جداگانه حکومت در دوره‌های اخیر، کلمه حکومت به قوه مجریه در مقابل قوه مقننه اطلاق می‌شده است. این معنای اصطلاح حکومت، امروزه هم متداول است^۵ به قول برنارد لوئیس، دولت تجلی انتزاعی دائمی اقتدار است و حکومت - برابر انگلیسی آن Government - به عنوان هیأت وزیران و مجموعه‌ای است انسانی و غیردائمی شامل افرادی که اقتدار را به کار می‌بندند.^۶

بحث‌های مربوط به مفهوم نرخ‌های رشد، خصوصیات و چگونگی رشد اقتصادی و شناسایی آن مهمترین مقولات در بررسی‌های نظام اقتصادی و تعیین جایگاه و درجه‌بندی کشورها را تشکیل می‌دهد.

هرچند نرخ‌های رشد اقتصادی ابزار مهمی برای درجه‌بندی اندازه تولید و تحولات ایجاد شده در بررسی‌های مقایسه‌ای بین کشورها مفید تشخیص داده می‌شود، ولی به دلایلی که خواهیم گفت نقائص نیز بر این نرخ مترتب خواهد بود. گذشته از جوانب مثبت و یا منفی مقوله رشد اقتصادی، به هر حال پذیرفته شده است که رشد اقتصادی کاملاً نیاز کشورها، به خصوص کشورهای در حال رشد و توسعه است و بدون رشد اقتصادی توسعه برای این دسته از کشورها متصور نیست.

با بررسی‌های مربوط به نرخ رشد می‌توان تا حد زیادی به

میزان کمی رشد پی برد و نشان داد که برآورد اعداد حقیقی و دقیق به خصوص در روش‌های نوین با چه مشکلاتی همراه است. در این صورت اندازه‌گیری رشد اقتصادی اساساً با توجه به جوانب آماری و جوانب اجتماعی - اقتصادی نظام‌های تشکیل یافته، قابلیت تعریف دارد.

۳- یافته‌های پژوهش

امروزه نظام بودجه‌ای هر کشور تعیین‌کننده شکل طبقه‌بندی هزینه‌ها در قوانین بودجه و یا در سایر اسناد بودجه است. در یک نظام بودجه‌ای - برنامه‌ای، ترکیب طبقه‌بندی هزینه‌ای بر حسب برنامه‌هایی است که هزینه‌ها در ارتباط با آنها انجام می‌پذیرند و در یک نظام بودجه‌ریزی عملیاتی که سیستم جامع‌تری از بودجه‌ریزی برنامه‌ای است، ردیف‌های هزینه به اجزاء ریزتر برنامه‌ها - در سطح عملیات - تقسیم می‌شوند. شایان توجه است که در سال‌های اخیر نظام بودجه‌ریزی ایران از سیستم بودجه‌ریزی برنامه‌ای به بودجه‌ریزی عملیاتی تغییر جهت داده است. به طور کلی قطع نظر از اهمیت انواع طبقه‌بندی‌ها، شناخت این طبقه‌بندی‌ها در فرآیند نظام بودجه‌ای شامل مراحل بودجه‌ریزی و تصویب و نیز مرحله نظارت و کنترل، کمک مؤثری در جهت تشخیص ظرفیت‌های موجود در خصوص کاهش و تعدیل هزینه‌های بودجه عمومی خواهد نمود.

در کشور ما بودجه دولت که هر ساله تحت عنوان قانون بودجه کل کشور تنظیم و به تصویب مجلس می‌رسد، شامل دو جزء کلی: (۱) بودجه عمومی و (۲) بودجه شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت می‌باشد. بودجه عمومی دولت خود مشتمل بر درآمدهای عمومی و سایر منابع تأمین اعتبار، هزینه‌های عمومی، درآمدهای اختصاصی و هزینه از محل درآمد اختصاصی است. بودجه شرکت‌های دولتی و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت نیز شامل درآمدها و هزینه‌ها و همچنین اجزاء حساب‌های جاری و نیز اجزاء حساب‌های سرمایه‌ای بر حسب منابع و مصارف می‌باشد. بر این اساس سمت پرداخت‌های بودجه عمومی به دو بخش کلی، پرداخت از محل درآمد عمومی و پرداخت از محل درآمد اختصاصی تفکیک می‌گردد. پرداخت‌های عمومی به دو بخش هزینه‌ها (اعتبارات) جاری و هزینه‌ها (اعتبارات) عمرانی طبقه‌بندی می‌گردند. مطابق تعریف قانون برنامه و بودجه منظور از اعتبارات جاری، اعتباراتی است که در برنامه‌های عمرانی پنج ساله به طور کلی و در بودجه

عمومی دولت به تفکیک جهت تأمین هزینه‌های جاری دولت و همچنین نگهداشت سطح فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دولت پیش‌بینی می‌شود.^۷ همچنین اعتبارات عمرانی عمومی دولت به تفکیک جهت اجرای طرح‌های عمرانی (اعتبارات عمرانی ثابت) و همچنین توسعه هزینه‌های جاری مربوط به برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی دولت (اعتبارات عمرانی غیرثابت) پیش‌بینی می‌شود.^۸ هر چند تعاریف فوق‌الذکر و دامنه شمول هر یک خود مستلزم تجزیه و تحلیل و حتی ارزیابی می‌باشند، که در این مرحله از این بحث صرف‌نظر می‌گردد. لذا تفکیک هزینه‌های عمومی به اعتبارات جاری و عمرانی در واقع مهمترین و کلی‌ترین تقسیم‌بندی هزینه‌های دولت در قوانین بودجه و همچنین آمارهای برنامه‌های توسعه است، با این حال این دو جزء کلی نشان‌دهنده ماهیت کلی اجزاء هزینه‌ها در سایر طبقه‌بندی‌های بودجه در ردیف‌های مختلف هستند. در این قسمت به منظور شناخت دقیق‌تر هر یک از اجزاء هزینه‌ها در قوانین بودجه، تقسیم‌بندی‌های موجود بخش هزینه‌ها بر حسب امور و فصول مختلف مورد بررسی قرار می‌گیرند.

شایان توجه است که طبقه‌بندی کل هزینه‌های بودجه عمومی اعم از اعتبارات جاری، اعتبارات عمرانی و هزینه‌هایی که از محل درآمدهای اختصاصی صورت می‌پذیرد در قالب چهار امور: (۱) عمومی، (۲) دفاع ملی، (۳) اجتماعی و (۴) اقتصادی، در قانون بودجه آورده می‌شوند. مجموع اعتبارات جاری و عمرانی و اختصاصی امور چهارگانه فوق به اضافه اعتبارات ردیف‌های متفرقه (که شامل هزینه‌های متفرقه، کارمزد و سود تضمین شده وام‌ها و بازپرداخت وام‌ها، پرداخت دیون و پیش‌پرداخت‌هاست) جمع کل اعتبارات، بودجه عمومی را تشکیل می‌دهند. باید توجه داشت که اعتبارات جاری و عمرانی و اختصاصی دستگاه‌ها که بر حسب برنامه در قسمت چهارم قوانین بودجه گذشته آورده می‌شدند (اعتبارات بخش ۱-۱، طبقه‌بندی نوع اول هزینه) در واقع معادل همان اعتبارات طبقه‌بندی شده در قسمت پنجم قوانین بودجه جاری بر حسب امور و فصل و برنامه می‌باشند. هر یک از امور چهارگانه فوق شامل فصول مختلف هستند که اعتبارات هر یک از این فصول به تفکیک کلی اعتبارات ملی و اعتبارات استانی بر حسب هزینه‌های جاری، عمرانی و هزینه از محل درآمد اختصاصی در قانون بودجه مشخص می‌گردد.

جدول ۱- خلاصه عناوین اعتبارات بر حسب امور و فصل

شماره طبقه‌بندی	عنوان	از محل درآمد جاری		شماره فصل	عنوان	از محل درآمد عمومی	
		جاری	عمرانی			عمرانی	تخصصی
۱۰۰۰۰	امور عمومی			۳۰۶۰۰	فصل ششم: عمران شهرها		
۱۰۱۰۰	فصل اول: تنظیم روابط قوای سه‌گانه			۳۰۷۰۰	فصل هفتم: عمران و نوسازی روستاها		
۱۰۲۰۰	فصل دوم: قانونگذاری			۳۰۸۰۰	فصل هشتم: تأمین مسکن		
۱۰۳۰۰	فصل سوم: اداره امور عمومی			۳۰۹۰۰	فصل نهم: حفاظت محیط زیست		
۱۰۴۰۰	فصل چهارم: اداره امور قضایی، ثبتی و موقوفات			۳۱۰۰۰	فصل دهم: عملیات چند منظوره توسعه نواحی		
۱۰۵۰۰	فصل پنجم: اجرای سیاست داخلی کشور			۳۱۱۰۰	فصل یازدهم: آموزش فنی و حرفه‌ای		
۱۰۶۰۰	فصل ششم: حفظ نظم و امنیت داخلی کشور			۳۱۲۰۰	فصل دوازدهم: آموزش عالی		
۱۰۷۰۰	فصل هفتم: اداره روابط خارجی			۳۱۳۰۰	فصل سیزدهم: تحقیقات		
۱۰۸۰۰	فصل هشتم: اداره امور مالی			۴۰۰۰۰	امور اقتصادی		
۱۰۹۰۰	فصل نهم: آمار و خدمات عمومی فنی			۴۰۱۰۰	فصل اول: کشاورزی و منابع طبیعی		
۱۱۰۰۰	فصل دهم: اطلاعات و ارتباطات جمعی			۴۰۲۰۰	فصل دوم: منابع آب		
۱۱۱۰۰	فصل یازدهم: ساختمان‌ها و تأسیسات دولتی			۴۰۳۰۰	فصل سوم: برق		
۱۱۲۰۰	فصل دوازدهم: اداره امور نیروی کار			۴۰۴۰۰	فصل چهارم: صنایع		
۲۰۰۰۰	امور دفاع ملی			۴۰۵۰۰	فصل پنجم: نفت		
۲۰۱۰۰	فصل اول: - دفاع نظامی			۴۰۶۰۰	فصل ششم: گاز		
۳۰۰۰۰	امور اجتماعی			۴۰۷۰۰	فصل هفتم: معادن		
۳۰۱۰۰	فصل اول: آموزش و پرورش عمومی			۴۰۸۰۰	فصل هشتم: بازرگانی		
۳۰۲۰۰	فصل دوم: فرهنگ و هنر			۴۰۹۰۰	فصل نهم: راه و ترابری		
۳۰۳۰۰	فصل سوم: بهداشت، درمان و تغذیه			۴۱۰۰۰	فصل دهم: پست و مخابرات		
۳۰۴۰۰	فصل چهارم: تأمین اجتماعی و بهداشتی			۴۱۱۰۰	فصل یازدهم: جهانگردی		
۳۰۵۰۰	فصل پنجم: تربیت بدنی و امور جوانان						

اختصاصی تمرکز بودجه به مفهوم واريز کلیه درآمدها به حساب درآمد عمومی و برداشت از آن براساس مصوبات، بودجه را دچار مشکل می‌کنند، روند مذکور عملاً یک ضعف در بودجه عمومی به حساب می‌آید و کنترل آن ضروری است. به عبارت دیگر اتخاذ تدابیری که منجر به کاهش سهم هزینه‌ها از محل درآمد اختصاصی در کل هزینه‌های بودجه عمومی گردد ضروری است. نکته قابل توجه در این رابطه دقت در این موضوع است که اختصاص بخشی از درآمدها به هزینه‌های خاص می‌تواند در قالب سیاست تخصیص هدفمند در بودجه صورت گیرد. با این حال بخش قابل توجهی از هزینه‌های این بخش - هزینه‌ها از

از آنجایی که کل هزینه‌های بودجه عمومی به هزینه‌های عمومی (شامل هزینه‌های جاری و عمرانی) و هزینه از محل درآمد اختصاصی تقسیم می‌گردند، روند هر یک از دو گروه مذکور در کل بودجه عمومی در جدول پیوست شماره (۱) آورده شده است. همانگونه که ملاحظه می‌گردد، هزینه‌های اختصاصی در بودجه عمومی از یک روند افزایشی برخوردار می‌باشد، هر چند این روند افزایشی بسیار نامحسوس و ضعیف بوده است و به ویژه طی چند سال اخیر این روند نسبت به سال‌های (۷۱-۱۳۶۸) در سطح پائین‌تری قرار دارد و به طور کلی روند مذکور رو به افزایش بوده است. با توجه به اینکه هزینه‌ها از محل درآمد

محل درآمد اختصاصی - که هم اکنون در بودجه کشورما رایج است را نمی‌توان در چارچوب سیاست فوق‌الذکر به حساب آورد. از سوی دیگر همانگونه که از عنوان این بخش از هزینه‌ها مشخص است، این هزینه‌ها عموماً توسط دستگاه وصول‌کننده درآمد هزینه می‌گردند، از همین جهت هزینه اختصاصی و یا هزینه از محل درآمد اختصاصی نامیده می‌شوند، در حالی که در سیاست تخصیص هدفمند بودجه لزوماً دستگاه وصول‌کننده و هزینه‌کننده یکی نیستند و لذا تطابق چندانی بین هزینه از محل درآمد اختصاصی در بودجه کشور ما و سیاست تخصیص هدفمند بودجه‌ریزی که در روش‌های بودجه‌ریزی مرسوم است وجود ندارد.

طبقه‌بندی‌های مختلفی در قوانین بودجه برای اجزاء مختلف هزینه‌ها وجود دارد، در این میان طبقه‌بندی هزینه‌های عمومی بودجه عمومی به هزینه‌های جاری و هزینه‌های عمرانی کلی‌ترین طبقه‌بندی است. همانگونه که در جدول (۲) ملاحظه می‌شود هزینه‌های بودجه عمومی به طور کلی به سه بخش هزینه‌های جاری، هزینه‌های عمرانی و هزینه از محل درآمد اختصاصی تقسیم می‌گردند. با توجه به مفاهیم هزینه‌های جاری و عمرانی، هزینه‌های جاری تا حد زیادی می‌توانند مصرفی و هزینه‌های عمرانی تا حد زیادی سرمایه‌ای به حساب آیند. به هر حال در نظام اقتصادی ایران روند افزایشی این هزینه بی‌وقفه ادامه داشته است و در اکثر سال‌ها سهم افزایشی هزینه‌های جاری به زیان کاهش هزینه‌های عمرانی واقع گردیده است (جدول ۲). هزینه‌های جاری و هزینه‌های عمرانی به عنوان دو جزء هزینه‌های عمومی بودجه عمومی هستند که با مجموع هزینه‌های دستگاه‌ها از محل درآمد اختصاصی آنها، کل هزینه‌های بودجه عمومی را تشکیل می‌دهند. در این جدول عملکرد اجزاء هزینه‌های بودجه عمومی طی دوره (۸۵-۱۳۵۸) نشان داده شده است. در این جدول سه جزء هزینه‌های عمرانی و هزینه‌ها از محل درآمد اختصاصی و مجموع هزینه‌های بودجه عمومی به قیمت جاری آورده شده‌اند.

بررسی روند هزینه‌های بودجه عمومی، نحوه توزیع اعتبارات عمومی بین هزینه‌های جاری و هزینه‌های عمرانی حائز اهمیت زیادی است، بررسی ترکیب مخارج دولت در بخش‌های مختلف علاوه بر اینکه امکانات و یا محدودیت‌های موجود را در جهت کاهش و یا تعدیل هزینه‌ها بین بخش‌های مختلف فراهم خواهد آورد، چشم‌انداز مناسبی را در خصوص وضعیت کلی بخش‌های مختلف کشور و نقش دولت و سیاست‌های بخش عمومی در ارتباط با آن بخش و همچنین در ارتباط با وظایف مربوطه ترسیم

خواهد نمود. در همین راستا بررسی ترکیب هزینه‌های دولت در بخش‌ها و طبقه‌بندی‌های مختلف و چگونگی صرف ارقام هزینه‌ها در بخش‌های مختلف، معرف میزان و درجه مشارکت و مداخله دولت در بخش مربوطه می‌باشد.

تقسیم‌بندی هزینه‌های دولت در امور مختلف مهم‌ترین نوع طبقه‌بندی موجود هزینه‌ها در بودجه است. در واقع همین تقسیم‌بندی کلی در قالب امور است که طبقه‌بندی‌های کوچکتر آن به فصول و سپس بر حسب برنامه‌ها و دستگاه‌ها عملاً بودجه را به صورت عملیات تبدیل ساخته است. در این نحوه طبقه‌بندی، هزینه‌ها به چهار بخش امور عمومی، امور دفاع ملی، امور اجتماعی و امور اقتصادی تقسیم گردیده‌اند (جدول ۲).

با توجه به فصول ذیل هر یک از امور چهارگانه فوق (جداول ۳ و ۴ و ۵)، به طور کلی هزینه‌های مربوط به امور عمومی و امور دفاع ملی را می‌توان در قالب هزینه‌های اجرای امور حاکمیت طبقه‌بندی نمود.

بخش دیگر هزینه‌ها مربوط به امور اجتماعی است، این بخش از هزینه‌ها در فعالیت‌های اجتماعی متمرکز است. از این رو این هزینه‌ها را می‌توان به عنوان بخش قابل توجهی از مجموع هزینه‌های اجتماعی دولت تلقی نمود. امور اقتصادی با توجه به طبقه‌بندی آن در فصول مختلف شامل هزینه‌هایی است که از یک سو انجام آنها محرک فعالیت‌های اقتصادی و در جهت توسعه و رشد اقتصاد است و از سوی دیگر مصرف آنها به افزایش رفاه اقتصادی جامعه می‌انجامد. لذا این بخش از هزینه را می‌توان در قالب هزینه‌های زیربنایی اقتصادی طبقه‌بندی نمود. با این وجود ذکر این نکته ضروری است که هزینه‌های امور چهارگانه فوق شامل کل هزینه‌های عمومی نمی‌شوند. از این جهت که بخشی از هزینه‌های عمومی در ردیف‌های دیگر قوانین بودجه تحت عنوان اعتبارات ردیف‌های متفرقه آورده می‌شوند. از این رو به منظور بررسی ترکیب هزینه‌های دولت در امور مختلف بایستی توزیع اعتبارات ردیف‌های متفرقه را نیز در بین این امور توجه داشت.

جداول (۳ و ۴ و ۵) توزیع هزینه‌های ردیف‌های برنامه‌ای را بین امور مختلف نشان می‌دهند. با توجه به افزایش شدید هزینه‌ها به قیمت اسمی در سال‌های پایانی دوره مورد نظر (عمدتاً ناشی از افزایش تورم) امکان ملاحظه دقیق روند حرکت مذکور وجود ندارد. از این رو روند هر یک از امور چهارگانه فوق در کل هزینه‌های عمومی طی دوره مذکور دچار نوسان و عدم روند افزایشی باثبات است. هزینه‌های امور عمومی که با توجه به فصول مربوطه، شامل کلیه وظایف حاکمیتی دولت می‌گردد، یک

روند باثبات‌تر را در مجموع هزینه‌های عمومی به خود اختصاص داده است. این بخش که تا سال ۱۳۸۳ افزایش داشته است از سال ۱۳۸۴ کاهش یافته و به نظر می‌رسد این بخش از هزینه‌ها فشار قابل توجهی را در جهت کاهش حجم دولت، تحمل نموده باشد.

در بخش هزینه‌های اجتماعی، روند این هزینه‌ها در مجموع هزینه‌های دولت طی دوره مورد بررسی (قطع نظر از برخی نوسانات) حاکی از افزایش قابل توجه این هزینه‌ها است. بررسی روند هزینه‌های اقتصادی در مجموع هزینه‌های عمومی حاکی از کاهش قابل توجه این هزینه‌ها از سال ۱۳۶۴ الی ۱۳۶۸ و ۱۳۷۵ الی ۱۳۸۰ است. به نحوی که مجدداً در نیمه اول دهه ۸۰ روند افزایشی شدیدی را نشان می‌دهد.

جمع‌بندی

دستیابی به رشد اقتصادی به عنوان یکی از بنیادی‌ترین اهداف سیاست‌های اقتصاد کلان همواره مورد توجه تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران اقتصادی کشور بوده است. معمولاً رشد اقتصادی به عنوان گسترش در ظرفیت تولید تصور می‌شود که بعضاً، به طور دقیق‌تر، به صورت افزایش نرخ متوسط تولید سرانه (یا رشد واقعی تولید ملی سرانه) نیز عنوان شده است. به همین علت، دانشمندان دستیابی به رشد اقتصادی بالا را به عنوان یک هدف استراتژیک، پیش‌نیاز رفع بسیاری از مشکلات جوامع از قبیل بیکاری، مهار تورم، افزایش رفاه اقتصادی و در نهایت تحقق توسعه اقتصادی توصیه می‌نمایند. به این ترتیب، نیاز به ایجاد و تداوم رشد اقتصادی خود می‌تواند ناشی از عوامل سیاسی باشد، علاوه بر این باید بر این نکته تأکید کرد که رشد اقتصادی هزینه‌هایی را نیز در پی دارد، هنگامی که وضعیت توزیع اولیه درآمد نامطلوب است، رشد اقتصادی موجب تنش بین گروه‌های اجتماعی با منافع متفاوت می‌شود. از این رو هدف اصلی دستیابی به نرخ رشد مطلوب یا واقعی شامل همه عناصر و پیامدهای بهبود یافته از ستانده‌های نظام اقتصادی است. لذا دولت در فرای تحقق اهداف آرمان‌گرایانه رشد اقتصادی؛ دست به انجام مخارج هنگفتی می‌زند که برخی مواقع حجم آن از مخارج بخش خصوصی فراتر می‌رود. علاوه بر این در مسیر مصرف هزینه‌های حجیم بخش عمومی بهینه‌سازی مصارف و هزینه‌های دولت تابعی از این است که کشور در چه جایگاهی از توسعه اقتصادی خود به سر می‌برد. با صرف‌نظر از چالش‌هایی که طی مراحل رشد و توسعه از لحاظ روش‌شناختی و عمومیت با آنها مواجه هستیم، می‌توان برای تبیین علل رشد مصارف و

هزینه‌های دولت ایران به لحاظ روند تاریخی توجه کرد. به طور مثال، دولت ایران وظایفی از قبیل امنیت، عدالت، و تولید کالاهای عمومی مانند آموزش و پرورش، و بسط فرهنگ ترقی‌خواهی، و سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی را بر عهده دارد. همچنین به لحاظ افزایش هزینه در سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی توجه دولت به توزیع جلب می‌شود، زیرا در این راستا نابرابری‌های کارکردی به اوج خود می‌رسد. بنابراین، هزینه‌های دولت ارتباط مستقیم با چگونگی رشد و توسعه اقتصادی کشور دارد؛ و نمی‌توان بدون در نظر گرفتن این جایگاه در مورد میزان مصارف دولتی اظهارنظر کرد. بر این اساس رویکرد مقاله حاضر عمق بخشی به چگونگی صرف هزینه‌های عمومی، جاری عمرانی بوده است. این مقاله صرف‌نظر از ماحصل مخارج در امورات چهارگانه - امور عمومی، امور دفاعی، امور اقتصادی و امور اجتماعی - به ارزیابی آنچه از ارتباط این مخارج بر روند رشد نظام اقتصادی ایران وجود دارد؛ پرداخته است.

با توجه به رویکردهای حاصله پیشنهاد می‌شود:

یکی از اهداف سیاست‌های اقتصادی دولت، دسترسی به اجرای سیاست‌های افزایش در تقاضای کل است که در صورت اشتغال‌زا بودن برنامه‌های صرف مخارج عمومی قابلیت تحقق آسان‌تری دارد.

پایین نگه داشتن نرخ تورم که تأثیرگذار بر رابطه مبادلات بازرگانی و نرخ‌های ارز است؛ معمولاً مناسب‌ترین شاخص برای ارزیابی تغییرات در هزینه تولیدات و بهبود سطح زندگی شناخته می‌شود.

مقوله تعادل در تراز پرداخت‌ها بدان جهت اهمیت دارد که اگر این تراز متعادل نشود برای مدت طولانی کسری مستمر و افزایش بدهی‌های خارجی را بر اقتصاد تحمیل می‌نماید؛ به طوری که ممکن است ماحصل ارتباط اقتصاد داخل و خارج جز نابسامانی و نوسان در اقتصاد داخل نباشد.

تدوین سیاست‌های رشد و اجرای نظام بهره‌وری نیروی کار و سرمایه در زمینه رشد اقتصادی؛ علت اصلی رشد در این عوامل محسوب می‌شوند، لذا طراحی سیاست‌های اقتصادی که بتواند بیش از پیش رشد را شتاب بخشد حائز اهمیت است.

پی‌نوشت‌ها

1. State
2. Status

۳. اندرو وینسنت: نظریه‌های دولت، ص ۳۶.

4. Government

۵. همان منبع، ص ۵۵.

6. Lewis, Hakumend and Develet, In: Belleten, 1982.

۷. قانون برنامه و بودجه کشور، مصوب ۱۳۵۱، ماده ۱ بندهای ۶ و ۷.

۸. پیشین.

منابع

قدیری، امرا...، تجزیه و تحلیل عوامل تعیین کننده رشد اقتصادی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ۱۳۷۹.

قره باغیان، مرتضی، بررسی منابع رشد اقتصادی در قالب یک مدل اقتصادسنجی، (وزارت امور اقتصادی و دارایی): نشر پایگان، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۰.

قره باغیان، مرتضی، اقتصاد رشد و توسعه، نشر نی، چاپ سوم، تهران ۱۳۷۳.

سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، «قوانین بودجه سنواتی کل کشور».

کردبچه، محمد، «الگوی بودجه عمومی دولت»، مجله برنامه و بودجه، سال سوم، شماره ۴ و ۵ مرداد و شهریور ۱۳۷۷.

میر، جرالد، مباحث اساسی اقتصاد توسعه، مترجم غلامرضا آزاد ارمکی، نشر نی، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۸.

نوفرستی، محمد، ریشه واحد و همجمعی در اقتصاد، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، سال ۱۳۷۸.

نیلی، مسعود و عمیدی، احسان، «بررسی اثر سیاست‌های مالی دولت بر رشد اقتصادی»، مجموعه مقالات نهمین کنفرانس

سیاست‌های پولی و ارزی تحت عنوان رشد پایدار اقتصادی غیرتورمی، پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۷۸.

وزارت امور اقتصادی و دارایی، معاونت هزینه و خزانه‌داری کل کشور، «گزارش‌های سنواتی وضع مالی دولت».

تحلیل الگوی بودجه عمومی دولت، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۷۷.

بررسی هزینه‌های عمومی و امکان‌سنجی کاهش یا تعدیل آنها، وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۸۰.

اندازه‌گیری تأثیر سطح و ترکیب هزینه‌های عمومی دولت و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی بر رشد اقتصادی در ایران، وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۷۷.

بررسی اثر سیاست‌های مالی دولت بر رشد اقتصادی در ایران، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۷۸.

معروف‌خانی، علی، بررسی ارتباط کسری بودجه دولت و تورم در اقتصاد ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید

بهشتی، ۱۳۷۷.

عندلیب، افشین، حساسیت سهم هزینه فعالیت‌های مختلف دولت نسبت به تغییرات در بودجه کل، پایان نامه کارشناسی ارشد،

مؤسسه عالی پژوهش در برنامه ریزی و توسعه، ۱۳۷۵.

مؤمنی و صالحیان، هوشنگ، تحلیل رابطه کسری بودجه دولت و تراز پرداخت‌ها در مورد ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد،

دانشگاه امام صادق، ۱۳۷۶.

انصاری، احمد، مخارج دولت و رشد اقتصادی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۱.

درگاهی، حسن، قدیری، امراه، تجزیه و تحلیل عوامل تعیین کننده رشد اقتصادی در ایران، (با مروری بر الگوهای

رشد درون‌زا)، فصل نامه پژوهش نامه بازرگانی، شماره ۲۶، بهار ۱۳۸۲.

قدیری اصلی، باقر، پول و بانک، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۴.

قره باغیان، مرتضی، اقتصاد رشد و توسعه، ج ۲.

سامتی، مرتضی؛ حسینی، محمدرضا، برآورد تابع مطلوبیت دولت و اندازه‌گیری شاخص رفاه در ایران، دانشگاه اصفهان.

کردبچه، محمد، الگوی بودجه عمومی دولت، مجله برنامه و بودجه، شماره ۲۸ و ۲۹.

خالدی، کوهسار، فریادرس، والی‌الله، بررسی رابطه رشد اقتصادی با توزیع درآمد، مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی، مجموعه مقالات، تهران، ۱۳۸۴.

میرزا محمدی، سعید، تأثیر هزینه‌های دولت در رشد اقتصادی با نگاهی به وضعیت ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته

علوم اقتصادی، ۱۳۷۰.

بدخش، مینا، بررسی توابع مخارج مصرفی و سرمایه‌گذاری عمومی دولت، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم

اقتصادی، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۰.

نوعی اقدم، نورالدین، امکان‌سنجی متعادل مابین درآمدهای غیرنفتی و هزینه‌های جاری دولت، پایان نامه کارشناسی

ارشد، رشته علوم اقتصادی، دانشگاه علامه، ۱۳۷۷.

صیامی نمینی، سیما، تبیین رفتار مالی دولت در قالب یک مدل اقتصادسنجی، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته اقتصاد،

دانشگاه تهران، ۱۳۷۹.

جوزاریان، فیض‌الله، بررسی تأثیر مخارج دولت بر رشد اقتصادی با استفاده از الگوی خود بازگشت با وقفه‌های توزیعی،

پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۲.

سیدکاظمی، مهدی، بررسی علیت زمانی در رابطه با مخارج و درآمدهای دولت در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد،

دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۱.

شعبانی، قاسم، حقوق اساسی و ساختار حکومت، ج ۱.

مدنی، سید جلال‌الدین، حقوق اساسی در جمهوری اسلامی ایران، ج ۵ و ۲. اداره حساب‌های اقتصادی، حساب‌های ملی ایران، سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۶۷، تهران، بانک مرکزی، ج ۱، ۱۳۸۱.

علی‌اکبر، امینی، «درباره شناخت دولت»، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۱۲۰.

گزارش توسعه جهانی ۱۹۹۷ میلادی، تحت عنوان "The State in Changing World" به چاپ رسید که در ایران نیز با مشخصات زیر منتشر شده است: «نقش دولت در جهان در حال تحول»، گروه مترجمین، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران، ۱۳۷۸.

تمدن جهرمی، دکتر محمدحسین، «اقتصاد بخش عمومی»، مجموعه مقالات درسی دوره دکتری، دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران.

امیر احمدی، دکتر هوشنگ، نقش دولت و جامعه مدنی در فرآیند توسعه.

بانک جهانی، نقش دولت در جهان در حال تحول، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۸.

فیروزه، خلعتبری، «بررسی علل بزرگ شدن دولت‌ها»، مجله علمی پژوهش اقتصاد مدیریت، ش ۱۲، ۱۳۷۱.

ریچارد ا. ماسگریو، مالیه عمومی در تئوری در عمل، ترجمه

مسعود محمدی، تهران، سازمان برنامه و بودجه.

سامتی، مرتضی، اندازه مطلوب فعالیت‌های انتقادی دولت در ایران، پایان‌نامه دکتری اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، سال ۱۳۷۲.

سازمان برنامه و بودجه، آمارهای سری زمانی، سال‌های مختلف. نماگرهای بانک مرکزی، در دوره‌های مختلف.

نیلی، مسعود، اقتصاد ایران - تحلیل عملکرد سیاست‌های تعدیل، مؤسسه عالی پژوهش در برنامه‌ریزی و توسعه سال ۱۳۷۶.

سیاست‌های پولی مناسب جهت تثبیت فعالیت‌های اقتصادی - وزارت امور اقتصادی و دارایی، سال ۱۳۷۴.

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، قوانین بودجه سنواتی.

Barro, Robert J. "Economic Growth in a Cross Section of Countries", *NBER Working Papers*, 3120, National Bureau of Economic Research, 1991. Inc.

King, Robert G. & Levine, Ross, "Finance, Entrepreneurship and Growth: Theory and Evidence" *Journal of Monetary Economics*, Elsevier, Vol. 32(3), Pages 513-542, December, 1993.

Barro, Robert J. and Lee, Jong-Wha, "International Comparisons of Educational Attainment", *Journal of Monetary Economics*, Vol. 32(3), pages 363-394, December. 1993.

Barro, Robert J. and Jong-Wha Lee, "International Comparisons of Educational Attainment", *NBER Working Papers*, 4349, National Bureau of Economic Research, Inc, 1993.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۲ - عملکرد اجزا عمده هزینه‌های عمومی (میلیارد ریال)

سال	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۴	۱۴۰۵
اعتبارات جاری	۵۵۶۳/۸	۴۲۸۳/۸	۳۳۸۵/۲	۳۳۴۳/۲	۳۹۱۱/۴	۳۳۱۰/۱	۳۵۴۸/۱	۳۳۷۵/۶	۳۵۳۳/۱	۳۲۵۱/۵	۲۰۳۴/۴	۱۶۸۱/۲	۱۴۴۳/۹	۱۶۸۱/۲	۱۴۴۳/۹	۱۴۴۳/۹	۱۴۴۳/۹	۱۴۴۳/۹
اعتبارات عمرانی	۲۹۳۸/۸	۲۵۳۷/۱	۹۳۱/۵	۸۱۶/۴	۷۳۹/۲	۷۳۶/۵	۷۶۵/۲	۸۷۸/۱	۱۱۴۸/۶	۹۱۲/۸	۶۳۲/۷	۵۶۸/۱	۵۳۳/۳	۵۶۸/۱	۵۳۳/۳	۵۳۳/۳	۵۳۳/۳	۵۳۳/۳
هزینه کل عمومی	۱۰۰۷۵۶/۷	۸۰۰۹۰/۹	۳۳۱۶/۷	۴۲۱۰/۶	۳۶۴۰/۶	۳۱۵۶/۸	۳۳۱۳/۳	۳۳۵۳/۶	۳۶۷۱/۷	۳۱۶۶/۳	۲۷۰۷/۱	۲۲۴۹/۳	۲۲۴۹/۳	۲۲۴۹/۳	۲۲۴۹/۳	۲۲۴۹/۳	۲۲۴۹/۳	۲۲۴۹/۳
هزینه اختصاصی	۱۲۸۴/۲	۹۱۷/۳	۴۵۰	۴۱۳/۶	۳۳۲/۴	۳۰۲/۳	۳۳۷/۹	۳۳۷/۹	۲۲۲/۶	۱۹۹/۳	۱۵۴/۱	۱۰۵/۴	۱۰۵/۴	۱۰۵/۴	۱۰۵/۴	۱۰۵/۴	۱۰۵/۴	۱۰۵/۴
کل هزینه‌های بودجه عمومی	۱۲۰۴۰/۹	۹۰۰۸۲	۳۳۶۱۷	۳۶۵۱۲	۳۹۸۲	۳۴۵۱۶	۳۶۱۵/۶	۳۶۹۱/۵	۳۸۹۴/۳	۳۳۶۵/۶	۲۸۶۱/۲	۲۳۵۴/۷	۲۳۵۴/۷	۲۳۵۴/۷	۲۳۵۴/۷	۲۳۵۴/۷	۲۳۵۴/۷	۲۳۵۴/۷

مأخذ: قوانین بودجه سالیانه کل کشور، گزارشات خزانه‌داری کل کشور

ادامه جدول ۲ -

سال	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۴	۱۴۰۵
اعتبارات جاری	۳۷۹۳۵/۲	۳۸۲۸۹/۱	۲۸۵۷۹/۹	۱۵۵۶۲۵	۱۰۴۵۳۷/۹	۸۵۸۴۷/۳	۶۸۲۱۹/۳	۵۳۵۳۵/۶	۳۴۶۶۶/۹	۳۷۸۰۳/۹	۲۸۷۸۹/۳	۲۰۰۱۰/۱	۱۳۶۵۲/۷	۱۳۶۵۲/۷	۱۳۶۵۲/۷	۱۳۶۵۲/۷	۱۳۶۵۲/۷	۱۳۶۵۲/۷
اعتبارات عمرانی	۱۷۰۶۳۵/۸	۱۵۵۰۳۹/۸	۸۴۶۰۴/۵	۸۴۶۰۴/۵	۳۶۶۱۶/۹	۳۳۵۵۹/۸	۲۵۰۳۳/۶	۱۷۴۳۳/۷	۲۰۳۷۱/۱	۲۰۰۷۳/۶	۱۳۱۷۳/۶	۹۵۸۳/۶	۷۳۳۳/۲	۷۳۳۳/۲	۷۳۳۳/۲	۷۳۳۳/۲	۷۳۳۳/۲	۷۳۳۳/۲
هزینه کل عمومی	۵۴۸۵۷۱	۵۳۷۸۵۹	۳۶۵۵۵۴/۴	۲۴۰۳۳۰	۱۴۱۱۵۴/۹	۱۰۹۴۰۷/۱	۹۳۳۴۲/۹	۷۰۹۷۰/۳	۶۵۳۳۸	۵۷۸۷۷/۵	۴۱۹۶۱/۹	۲۹۵۹۳/۷	۲۰۸۸۶/۹	۲۰۸۸۶/۹	۲۰۸۸۶/۹	۲۰۸۸۶/۹	۲۰۸۸۶/۹	۲۰۸۸۶/۹
هزینه اختصاصی	۳۹۰۲۵/۸	۳۱۹۷۸/۱	۴۰۳۶۸/۵	۳۳۹۸۸/۳	۳۳۱۱۱/۹	۱۵۶۶۸/۳	۱۱۵۷۴/۷	۸۹۳۱/۳	۵۹۴۰/۶	۴۷۸۰/۳	۳۵۸۱/۴	۱۸۰۸/۸	۱۷۶۵/۳	۱۷۶۵/۳	۱۷۶۵/۳	۱۷۶۵/۳	۱۷۶۵/۳	۱۷۶۵/۳
کل هزینه‌های بودجه عمومی	۵۸۷۵۶/۸	۵۶۹۸۳۷/۱	۴۳۶۰۲۲/۸	۲۳۳۲۲۸/۲	۱۶۴۲۶۶/۹	۱۳۲۸۱۶/۲	۱۰۹۶۹۱/۵	۷۳۹۰۱/۴	۷۱۳۲۸	۶۲۶۵۷/۸	۴۵۵۴۳/۲	۳۱۴۰۲/۵	۲۲۶۵۲/۲	۲۲۶۵۲/۲	۲۲۶۵۲/۲	۲۲۶۵۲/۲	۲۲۶۵۲/۲	۲۲۶۵۲/۲

مأخذ: پیشین

جدول ۴ - پرداختی های امور عمومی بودجه دولت بر حسب فصل (میلیارد ریال)

فصل	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۴	۱۴۰۵	۱۴۰۶	۱۴۰۷	۱۴۰۸	۱۴۰۹	۱۴۱۰	۱۴۱۱	۱۴۱۲	۱۴۱۳	۱۴۱۴	۱۴۱۵			
فصل اول: تنظیم روابط قوای سه گانه																								۰/۸	
فصل دوم: قانونگذاری																									۱/۸
فصل سوم: اداره امور عمومی																									۲/۶
فصل چهارم: اداره امور قضایی، ثبتی و موقوفات																									۱۶/۳
فصل پنجم: اجرای سیاست داخلی کشور																									۲۸/۴
فصل ششم: حفظ نظم و امنیت داخلی																									۱۶۳/۴
فصل هفتم: اداره روابط خارجی																									۳/۳
فصل هشتم: اداره امور مالی																									۱۴/۲
فصل نهم: آمار و خدمات عمومی و فنی																									۶/۱
فصل دهم: اطلاعات و ارتباطات جمعی																									۲۱/۸
فصل یازدهم: ساختمان ها و تأسیسات دولتی																									۲۰/۳
فصل دوازدهم: اداره امور نیروی کار																									۲/۲

مأخذ: پیشین

جدول ۵- پرداختی های امور اجتماعی بودجه دولت بر حسب فصل (میلیارد ریال)

ردیف	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۴	۱۴۰۵	۱۴۰۶	۱۴۰۷	۱۴۰۸	۱۴۰۹	۱۴۱۰	۱۴۱۱	۱۴۱۲	مجموع کل	تاریخ	موضوع	
۲۲۶۴/۴	۱۳۴۴/۴	۱۱۳۹/۶	۸۱۷/۸	۷۰۵/۶	۵۳۵/۸	۲۶۸/۶	۳۳۷/۱	۳۳۰/۱	۴۵۲/۳	۴۴۵/۲	۴۴/۲	۳۳/۲	۳۳/۲	۳۳/۲	۳۳/۲	۳۳/۲	۳۳/۲	۳۱۲/۳	۳۱/۲/۲	فصل اول: آموزش و پرورش عمومی	
۷۳/۶	۳۷/۱	۳۱/۴	۳۳/۲	۱۹/۳	۱۷/۴	۱۷/۹	۱۱/۱	۱۰/۴	۶/۵	۶/۸	۷/۵	۷/۲	۷/۲	۷/۲	۷/۲	۷/۲	۷/۲	۷/۲	۷/۲	فصل دوم: فرهنگ و هنر	
۱۱۰۵/۹	۷۷۲/۷	۵۳۰/۶	۵۷۶/۶	۳۹۹/۵	۲۰۸/۳	۳۹۰/۸	۲۶۶/۱	۱۹۵/۵	۱۶۵/۶	۱۵۳/۳	۱۴۸/۷	۱۴۸/۷	۱۴۸/۷	۱۴۸/۷	۱۴۸/۷	۱۴۸/۷	۱۴۸/۷	۹۲/۳	۹۲/۳	فصل سوم: بهداشت، درمان و تغذیه	
۱۸۳۲/۹	۱۳۵۶/۵	۹۸۶/۵	۶۱۶/۹	۵۴۵/۱	۴۹۹/۹	۴۱۳/۴	۴۰۰/۲	۴۰۷/۸	۲۰۴/۹	۲۵۲/۵	۱۷۸/۹	۱۷۸/۹	۱۷۸/۹	۱۷۸/۹	۱۷۸/۹	۱۷۸/۹	۱۷۸/۹	۱۵۰/۷	۱۵۰/۷	فصل چهارم: تأمین اجتماعی و بهزیستی	
۶۲/۳	۴۸/۸	۳۲/۵	۳۳/۱	۱۷/۵	۹/۳	۷/۹	۱۰/۸	۱۰/۱	۹/۱	۹/۹	۱۱/۳	۱۱/۳	۱۱/۳	۱۱/۳	۱۱/۳	۱۱/۳	۱۱/۳	۸/۱	۸/۱	فصل پنجم: تربیت بدنی، امور جوانان و زنان	
۱۳۲/۱	۷۳/۹	۶۰/۷	۳۱/۱	۳۰/۶	۱۳/۱	۱۷/۷	۸/۹	۱۸/۳	۱۸/۴	۲۲/۳	۱۹/۳	۱۹/۳	۱۹/۳	۱۹/۳	۱۹/۳	۱۹/۳	۱۹/۳	۲۰/۷	۲۰/۷	فصل ششم: عمران شهرها	
۸۲/۷	۳۷/۹	۲۰/۷	۱۴/۱	۸/۶	۷/۴	۳/۸	۵	۸/۷	۶/۶	۵/۵	۵/۸	۵/۸	۵/۸	۵/۸	۵/۸	۵/۸	۵/۸	۱۲/۴	۱۲/۴	فصل هفتم: عمران و توسازی روستاها	
۹/۶	۹۰	۱۰۷/۸	۱۷/۲	۳۰/۳	۱۹/۳	۳۲/۴	۳۷/۵	۶۹/۹	۶۵/۵	۵۳/۸	۵۴/۳	۵۴/۳	۵۴/۳	۵۴/۳	۵۴/۳	۵۴/۳	۵۴/۳	۲۸/۷	۲۸/۷	فصل هشتم: تأمین مسکن	
۱۴/۵	۸/۸	۷/۴	۴/۶	۴/۱	۳/۳	۳/۳	۳/۲	۲/۷	۲/۲	۲	۲/۲	۲/۲	۲/۲	۲/۲	۲/۲	۲/۲	۲/۲	۱/۷	۱/۷	فصل نهم: حفاظت محیط زیست	
۳۱/۳	۱۹/۵	۱۳/۲	۹/۶	۷/۷	۴/۲	۶/۵	۷/۹	۵/۳	۶/۹	۱/۵	۱/۱	۱/۱	۱/۱	۱/۱	۱/۱	۱/۱	۱/۱	۰/۷	۰/۷	فصل دهم: عملیات چندمنظوره توسعه نواحی	
۲۶۶/۷	۱۸۴/۸	۱۶۹/۵	۸۹/۹	۷۳/۲	۶۰/۱	۵۴/۹	۵۷/۳	۴۴/۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	فصل یازدهم: آموزش فنی و حرفه ای	
۵۰۴/۸	۳۳۹/۳	۲۲۲/۴	۱۳۷/۸	۱۰۸/۵	۷۸/۲	۷۵/۷	۷۱/۲	۵۵/۲	۸/۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	فصل دوازدهم: آموزش عالی
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	فصل سیزدهم: تحقیقات

مأخذ: پیشین

جدول ۶- پرداختی های امور اقتصادی بودجه دولت بر حسب فصل (میلیارد ریال)

۳۸۶/۹	۳۱۲/۳	۳۳۶/۴	۱۶۱/۹	۱۳۴/۷	۱۱۱/۱	۱-۹/۳	۹۹/۹	۱۱۷/۸	۱۲۰/۱	۸۹/۱	۷۳/۲	۷۲	۹۵/۲	فصل اول: کشاورزی
۳۵۷	۳۳۸/۱	۱۹۷/۴	۹۳/۴	۷۸/۴	۶۹/۷	۵۵/۶	۶۱/۳	۸۰/۷	۷۶/۹	۶۴/۷	۳۹/۶	۳۹/۶	۵۳/۵	فصل دوم: آب
۹۵/۵	۱۰۳/۷	۷۴	۳۳/۸	۳۵/۱	۳۵/۵	۶۷/۳	۹۱/۱	۱۱۳/۹	۱۲۱/۳	۱۳۱/۸	۸۳/۶	۷۳/۶	۹۸/۳	فصل سوم: برق
۲۲۹/۹	۳۴۱/۵	۳۳۶/۳	۱۴۳/۵	۱۰۷/۷	۱۳۰/۷	۱۰۰	۹۷/۳	۱۱۲/۸	۱۶۸	۱۴۷/۸	۹۷/۵	۸۷/۱	۹۸/۳	فصل چهارم: صنایع
۱۱۴/۱	۱۳۱/۹	۱۰۸/۸	۷۳/۵	۱۴۸/۱	۱۳۳/۴	۳۷/۸	۵۲/۲	۱۳۳/۱	۳۷/۹	۳۳/۴	۳۵/۳	۸۵/۳	.	فصل پنجم: نفت
.	۲/۵	۳۳/۱	۱۸/۸	۳۳/۳	۴۱/۵	۳۳/۸	۶/۶	۷/۲	۱۱/۳	فصل ششم: گاز
۱۰۵/۶	۹۸/۳	۵۴/۹	۳۹/۳	۳۷/۸	۱۸/۹	۲۲/۳	۲۳/۸	۲۲/۷	۳۷/۴	۳۷/۸	۳۴/۹	۳۱/۷	۱۹/۷	فصل هفتم: معادن
۵۶/۹	۵۱/۳	۶۶/۴	۲۰/۱	۱۷/۶	۱۵/۸	۱۵/۳	۱۱۲/۲	۷/۸	۶۴/۸	۱۰۳/۴	۹۷/۶	۲۸/۹	۸۲/۳	فصل هشتم: بازگانی
۷۱۳	۵۶/۱	۴۰۰/۱	۳۳۷/۷	۱۵۹/۹	۱۳۹/۱	۱۳۵/۶	۱۵۱	۱۳۴/۸	۱۷۵/۵	۱۴۵/۳	۱۳۴	۱۱۴/۲	۸۶/۶	فصل نهم: راه و ترابری
۲۰۷	۱۹/۱	۱۲/۸	۰/۶	۱۷/۶	۱۵	۱۴/۶	۱۴/۴	۱۴/۷	۳۴	۳۳/۳	۱۶/۴	۱۹/۶	۱۵/۷	فصل دهم: پست و مخابرات
۵/۹	۴/۶	۵/۱	.	۰/۴	۰/۳	۰/۳	۰/۵	۰/۶	۱/۷	۰/۷	۱/۳	۱/۸	۲/۵	فصل یازدهم: چهارگوردی
.	فصل دوازدهم: علوم و فنون هسته‌ای
.	فصل سیزدهم: منابع طبیعی

مأخذ: پیشین

ادامه جدول ۶- برداشتی های امور اقتصادی بودجه دولت بر حسب فصل (میلیارد ریال)

سال	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	سال
فصل اول کشاورزی	۱۰۸۷/۹	۱۴۲۱/۲	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵	۱۶۴۶/۵
فصل دوم آب	۸۸۱/۳	۹۵۰/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱	۱۵۱۲/۱
فصل سوم برق	۳۹۷/۲	۴۵۵/۲	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸	۱۱۹۹/۸
فصل چهارم صنایع	۲۲۱/۴	۱۹۸/۳	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷	۲۱۷/۷
فصل پنجم نفت	۱۰۰۸/۳	۳۳۶۳/۳	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹	۲۵۱۱/۹
فصل ششم گاز	۱۳۴/۲	۳۶۸/۵	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹	۵۵۲/۹
فصل هفتم مگن	۱۲۶/۶	۱۳۹/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸	۱۶۵/۸
فصل هشتم بازار گازی	۱۶۷۱/۸	۳۳۵۵/۲	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶	۴۴۹۱/۶
فصل نهم راه و ترابری	۱۳۹۲/۶	۱۵۸۱۲/۷	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳
فصل دهم پست و مخابرات	۲۷/۸	۷۸/۳	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹	۲۵۶/۹
فصل یازدهم جهانگردی	۱۳۹۲/۶	۱۵۸۱۲/۷	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳	۱۶۹۳
فصل دوازدهم علوم و فنون هسته ای	۸۹/۹	۱۳۵/۳	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶	۱۳۹/۶
فصل سیزدهم منابع طبیعی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
مسکن و عمران شهری، روستایی و عشایری	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰

مابعد: پیشین
 مسکن و عمران شهری، روستایی و عشایری
 فصل سیزدهم: منابع طبیعی
 فصل دوازدهم: علوم و فنون هسته ای
 فصل نهم: راه و ترابری
 فصل هشتم: بازار گازی
 فصل هفتم: مگن
 فصل ششم: گاز
 فصل پنجم: نفت
 فصل چهارم: صنایع
 فصل سوم: برق
 فصل دوم: آب
 فصل اول: کشاورزی

• برای سال ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ ارقام ستاره دار بیانگر فصول ترکیبی بر حسب نام های جدید هستند که در این خصوص می توان به قوانین بودجه سال های مربوطه مراجعه نمود